

Rusiji ponovno manipulira poviješću i da to čini upravo ruski državni vrh, u čijem djelovanju vidi nastavak sovjetske prakse, ali s tom razlikom da ruski povjesničari danas prihvaćaju borbu i otvoreno osporavaju službenu, politički instruiranu verziju ruske, ali i svjetske povijesti.

Courtois se ovom knjigom predstavio kao povjesničar komunizma usmjerenja "totalitarističke škole", što ga svrstava uz bok Richarda Pipesa, američkog povjesničara koga smo na hrvatskome jeziku mogli čitati u izdanju iste nakladničke kuće još prije šest godina (*Komunizam: povijest intelektualnog i političkog pokreta*, Alfa, Zagreb, 2006.). Za istraživače povijesti komunizma i totalitarizma u knjizi Stéphanea Courtoisa naći će se iznimno korisnoga materijala. Knjiga obiluje informacijama, a nadalasve svježim idejama i mislima koje nijedan povjesničar komunizma, bio on *pro* ili *contra*, ne bi smio zaobići. Gledajući knjigu u cjelini, ipak je vidljivo da se ne radi o novom autorovu djelu, nego zbirci njegovih radova neujednačene kvalitete. Stilski i strukturno knjiga djeluje nezgrapno i konfuzno, što čitatelju zasigurno može umanjiti užitak čitanja (a to povećavaju prilično brojne tiskarske greške ovog hrvatskog izdanja), pa ipak ostaje žal što se autor nije odlučio na oblikovanje nove, stilski i sadržajno ujednačene knjige koja se mogla napisati na osnovi velike količine materijala koja je predstavljena u ovome izdanju. Najveći prigovor ide na višestruko ponavljanje nekih tvrdnji, pa i pojedinih dijelova teksta, što kod zahtjevnije publike može djelovati iritantno. Unatoč tome ovu knjigu svakako preporučujem čitati jer je u njoj na jednome mjestu objedinjen sav rad na temu komunizma kao totalitarnog sustava autora koji se svojom širinom promatranja, izvrsnim poznavanjem literature i moskovskih arhiva, a pogotovo dubinom promišljanja, danas nameće kao jedan od značajnijih povjesničara komunizma.

JOSIP MIHALJEVIĆ

Stjepan ADANIĆ, *Razmjene ratnih zarobljenika 1991. godine. Vrijeme hrabrosti i ponosa*, Udruga pripadnika grupe "ORION", Zagreb 2011., 150 str.

Hrvatska historiografija nije se do sada sustavno bavila istraživanjem i prikupljanjem podataka o razmjenama ratnih zarobljenika u Domovinskom ratu. Jedan od sudionika pregovora i razmjena zarobljenika između Vlade Republike Hrvatske i JNA nedavno je dao publicistički poticaj za istraživanje ove teme. Autor Stjepan Adanić bio je tijekom 1990. i 1991. gradonačelnik Varaždina i predsjednik gradskog kriznog štaba. Adanić je na poziv hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana 1991. postao pomoćnik ministra obrane i pregovarač s predstavnicima JNA oko problematike njezina povlačenja iz Hrvatske i razmjene ratnih zarobljenika.

Knjiga je podijeljena na dva dijela. Prvi se sastoji od "Predgovora" (str. 13.–14.), "Uvodne riječi" (str. 17.–23.) i "Povijesnog pregleda" (str. 27.–35.). Drugi dio čine poglavlja "Članci" (39.–102.), "Dokumenti" (str. 105.–128.), "Fotografije" (str. 130.–138.), "Novinski članci" (str. 141.–144.) i "Rješavanje talačke krize u mirnodopsko vrijeme" (str. 146.–150.).

U “Predgovoru” nam svoja sjećanja o razmjenama zarobljenika tijekom Domovinskog rata i Adanićevu radu na njihovu provođenju donosi Franjo Gregurić, koji je tijekom 1991. i 1992. bio predsjednik Vlade demokratskog jedinstva.

U “Uvodnoj riječi” autor nam donosi kratak prikaz svojeg djelovanja dok je bio ratni gradonačelnik i predsjednik Kriznog štaba grada Varaždina te svoj odlazak u Zagreb na mjesto pomoćnika ministra obrane, gdje je sudjelovao u pregovorima o povlačenju JNA iz Hrvatske. Autor nam također svjedoči o prvim razmjenama ratnih zarobljenika između hrvatske Vlade i JNA uz posredovanje Međunarodnog Crvenog križa.

“Povijesni pregled” svih važnijih datuma u procesu stvaranja i obrane Republike Hrvatske tijekom 1990. i 1991. napisao je dr. sc. Ante Nazor, ravnatelj Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata.

U poglavlju “Članci” prikazane su sve razmjene ratnih zarobljenika i pregovori o razmjenama u kojima je Adanić sudjelovao. Dogovorene razmjene odvijale su se na dijelovima hrvatskog teritorija koji su zauzeli JNA i pobunjeni hrvatski Srbi ili u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. U prvoj velikoj razmjeni oslobođeno je 350 zarobljenih hrvatskih branitelja iz logora Manjača, koji se nalazio u Bosni i Hercegovini. Branitelji su razmijenjeni za 390 vojnika i časnika JNA. Razmjena je obavljena 9. studenoga 1991. u Bosanskom Šamcu. Sljedeća razmjena u kojoj je Adanić sudjelovao bila je ona pripadnika Zasebne policijske postrojbe Varaždin i hrvatskih vojnika i civila koji su zarobljeni u Vukovaru. Tom je prilikom uz 100 varaždinskih policajaca oslobođeno i 561 ostalih zarobljenika odvedenih u srbijanske logore. Razmjena je održana 10. prosinca 1991. u Bosanskom Šamcu. Objavljen je i popis pripadnika Zasebne policijske postrojbe Varaždin koji su zarobljeni u Borovu Naselju, a prije oslobađanja bili su zatočeni u logoru Stajićevo. Razmjena zarobljenika obavljena 12. prosinca 1991. u selu Jelaši kod Karlovca bila je najopasnija i najteža za autora jer je JNA razmjenu iskoristila za napad na hrvatske položaje u Turnju. Zarobljenici iz srpskih logora u Kninu i Staroj Gradiški razmijenjeni su za zarobljenike iz Karlovca, Zagreba, Gospića, Siska i Bjelovara. Ukupno je razmijenjeno 540 zatočenih na obje strane.

Pod podnaslovom “Rodos II” govori se o istoimenom brodu koji se koristio za razmjenu ratnih zarobljenika, što je s hrvatske strane vodio prof. dr. Goran Dodig. Srpski ratni zarobljenici ukrcani su na brod u Splitu i prevezeni do crnogorske luke Zelenika u Boki kotorskoj, gdje su razmijenjeni za zarobljene Hrvate koji su se nalazili u crnogorskim logorima.

Policajac Darko Posavec pod podnaslovom “Zasebna policijska postrojba Varaždin u obrani Vukovara 1991. godine” opisuje borbe varaždinskih policajaca u Vukovaru i Borovu Naselju sve do predaje JNA 19. studenoga 1991. godine. Nakon predaje odvedeni su u logor Stajićevo u Srbiji, gdje su pripadnici postrojbe bili izloženi teškim fizičkim i psihičkim mučenjima sve do razmjene u Bosanskom Šamcu 10. prosinca 1991. godine.

U svom prilogu “Svjedočanstvo – da se ne zaboravi” Ivan Pšenica, dopredsjednik Saveza udruga obitelji zatočenih i nestalih hrvatskih branitelja, svjedoči kako je kao vukovarski branitelj zarobljen i odveden u logor Begejci kraj Zrenjanina, gdje je zajedno s ostalim zarobljenim Hrvatima prošao teška zlostavljanja. Razmijenjen je 10. prosinca 1991. u Bosanskom Šamcu.

Pukovnik Ivan Grujić u prilogu “Razmjene zatočenika” iznosi brojčane podatke o razmjenama ratnih zarobljenika i prirodi srpskih logora, koji su bili dio sustavnog plana etničkog čišćenja. Prema podacima pukovnika Grujića, tijekom 1991. oslobođene su 3 862 osobe iz logora na području Srbije i Crne Gore, dok je iz logora na području Bosne i Hercegovine oslobođeno 598 zatočenih. Iz zatočeništva je ukupno oslobođeno 7 666 hrvatskih branitelja i civila.

Policajci Jure Močić i Siniša Žuljević u prilogu “Logor Manjača – svjedočanstva zatočenika” opisuju kako su u rujnu 1991. zarobljeni u borbama za Hrvatsku Kostajnicu i torture koje su prošli u logoru Manjača. Policajac Močić bio je teško ranjen u borbama te je prije dolaska u logor Manjača bio smješten u banjalučkoj bolnici, gdje su ga maltretirali. Policajci su razmijenjeni 9. studenoga 1991. u Bosanskom Šamcu s ostalim zarobljenicima logora Manjača.

U poglavlju “Dokumenti” autor donosi izvorne dokumente Kriznog štaba u Varaždinu za pripremu i organizaciju obrane u gradu. Posebno su vrijedni dokumenti i zapisnici s pregovora o povlačenju JNA iz Hrvatske i dokumenti s pregovora o razmjenama ratnih zarobljenika. U knjizi se nalaze i fotografije koje ilustriraju djelovanje autora u Varaždinu i tijekom razmjena ratnih zarobljenika, kao i novinski članci o toj temi. U posljednjem dijelu, “Rješavanje talačke krize u mirnodopsko vrijeme”, autor opisuje svoj osobni doprinos u rješavanju talačke krize u listopadu 1997., koju je izazvao razvojačeni branitelj Bernard Hutinski kada je u Varaždinu zatočio tri policajca.

Knjiga predstavlja solidan temelj za buduća historiografska istraživanja ove problematike.

DARJAN GODIĆ

Alojz BULJAN, Franjo HORVAT, *Prešućivane žrtve Drugoga svjetskog rata i poraća na području bivšeg kotara/općine Novska (Grad Novska, općine Jasenovac i Lipovljani, Grad Kutina – dio i Grad Sisak – dio)*, 3. dopunjeno i ispravljeno izdanje, Ogranak Matice hrvatske u Novskoj, Novska 2011., 1266 str.

Treće dopunjeno i ispravljeno izdanje žrtvoslova za novljanski kraj nastavlja se na prethodno objavljena i naslovima neznatno različita izdanja istog autorskog dvojca. Prvo izdanje, *Žrtve Drugoga svjetskog rata i poraća na području bivše općine Novska (Grad Novska i općine Jasenovac i Lipovljani)*, objavljeno je 2005., a samo godinu dana poslije objavljeno je i drugo izdanje, naslovljeno *Žrtve Drugog svjetskog rata i poraća na području bivšeg kotara/općine Novska (Grad Novska, općine Jasenovac i Lipovljani, Grad Kutina – dio i Grad Sisak – dio)*, iz 2006. godine.

Ovo voluminozno djelo može se podijeliti na 11 većih i sadržajno ključnih cjelina. U njih sedam donose se popisi žrtava Drugog svjetskog rata za grad Novsku, općine Jasenovac i Lipovljani te dijelove gradova Kutine i Siska (u sastavu bivšeg kotara Novska), razvrstane prema naseljima.